

6. Яцишин Р. М. Креслення : [програма навчального курсу] / Яцишин Р. М. – Івано-Франківськ : Глай, 2007. – 21 с.

В статье проанализированы особенности развития пространственного воображения и пространственного мышления в процессе преподавания учебной дисциплины «Черчение» на художественном отделении высшего педагогического учебного заведения.

Ключевые слова: *пространственное воображение, пространственное мышление, графическая подготовка, чертежи, художественно-педагогическое образование.*

The article deals with the problem of investigation of the peculiarities of spatial imagination and spatial thinking in the process of teaching of the subject «Drawing» at the Art Department of the high pedagogical institution.

Key words: *spatial imagination, spatial thinking, graphic preparation, Drawing, art and pedagogical education.*

УДК 7.036.2:371.1 (477)

Ірина Чмелик

ВИВЧЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ ШЛЯХОМ ПЛЕНЕРНИХ СТУДІЙ

У статті розглядається пленерна практика студентів та викладачів Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника у Карпатах. Автор вказує на необхідність такого навчання, ураховуючи досвід закордонних та українських мистецьких навчальних закладів. Одночасно акцентує увагу на вивченні, збереженні та популяризації місцевої культури, народної архітектури та мистецтва Карпатського регіону через художні твори, мальовані безпосередньо на пленері.

Ключові слова: *пленерна практика, мистецька освіта, народна культура, архітектурні пам'ятки.*

Основним завданням сучасної мистецької освіти є навчання і виховання конкурентоспроможних фахівців мистецької галузі з адекватним творчим мисленням, які хочуть і можуть розібратися в складному художньому процесі та зуміють реалізувати свій креативний потенціал. Мистецька освіта передбачає володіння знаннями з основ образотворчої грамоти, малюнка, дизайну, розуміння й утілення на практиці законів перспективи, композиції, кольорознавства тощо. Для досягнення високої професійної майстерності живописця, графіка чи скульптора велику роль відіграє постійне тренування зору, руки, пам'яті, мислення. Цей ефект найкраще досягається шляхом постійних студій з природи в аудиторіях, майстернях та на відкритому повітрі. Тому вкрай важливим досвідом в оволодінні професійної майстерності майбутніх живописців, учителів образотворчого спрямування стає пленерна практика. На базі художнього відділення Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника вона проводиться у смт. Ворохті з початку 1980 років.

Мета статті – вказати значущість пленерного навчання студентів Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в Карпатах у системі професійної підготовки майбутніх художників та педагогів мистецьких дисциплін.

Серед основних завдань статті – відстежити значення карпатських мотивів у творчості митців-педагогів Прикарпаття минулого й сучасності; підкреслити важливість зорово-естетичних чинників карпатських краєвидів, обрядів, народного мистецтва та архітектурних пам'яток у формуванні смаків, мислення, свідомості студентів, що сприятиме вивченню та збереженню культурної спадщини Гуцульського регіону.

На сучасному етапі основною метою плернерної практики є поглиблення та закріплення теоретичних і практичних знань, отриманих студентами в процесі вивчення предметів художнього циклу, виховання у майбутніх митців творчого смаку, розвиток їх здібностей до самостійної творчої роботи; вироблення професійної думки, фахового мислення і свідомого підходу до мистецтва; набуття навичок живопису в природних умовах, реальному світло-повітряному середовищі. У процесі роботи на плернері студенти здобувають знання законів лінійної та повітряної перспективи, особливостей сприйняття та відтворення простору і кольору, предметного і соціального середовища; у них формуються вміння дотримуватися основних етапів виконання етюду в умовах плернеру, володіти різноманітними арт-прийомами, матеріалами, техніками тощо. Під час практики студенти виконують рисунки, живописні ескізи, етюди і замальовки, ознайомлюються з місцевими культурними й архітектурними пам'ятками, мальовничими карпатськими краєвидами.

У кінці 1990 на початку 2000-х рр. значно активізувалися дослідження, пов'язані з мистецькою освітою в Україні, результатом яких стали ґрунтовні праці та захищені дисертаційні роботи. Зокрема, найвагомішою є монографія Ростислава Шмагала, де автор простежує витoki, становлення та розвиток мистецької освіти України середини XIX–XX ст., аналізуючи викладацький склад, методику навчання, зв'язки, впливи, взаємодію та перспективи функціонування цих закладів [8]. Розширює та доповнює вказану проблематику низка монографій і статей у мистецтвознавчих наукових збірниках, присвячених окремим мистецьким школам чи

діяльності художників-педагогів. У працях розглядаються методи викладання фахових дисциплін у навчальних закладах мистецького спрямування в контексті досліджуваних явищ [1; 2; 3; 5; 6; 7; 9]. Утім питання плернерної практики як важливої складової художньої освіти Прикарпаття досі не стало окремим об'єктом вивчення. Тому вважаємо доцільним зупинитися на цьому явищі, що сприяє вдосконаленню професійної підготовки художника-педагога та глибше ознайомлює зі своєю рідною культурою рідного краю.

Плернерний живопис як явище пізнання та реалістичного відтворення навколишньої дійсності інтенсивно розвивався, починаючи з початку XIX століття. Першість у цьому процесі належить французьким та англійським художникам (В. Тернер, Ш. Добіньї, Ж. Дюпре, Т. Руссо та ін.). Відкриття в галузі оптики у другій половині XIX ст. сприяли збагаченню живописної та пластичної мови, появі нових сюжетів та чистих, колористично дзвінких поєднань у картинах імпресіоністів. Поступово нові методи плернеризму впроваджуються в систему мистецької освіти як за кордоном, так і в Україні, стаючи рівноправними поруч із заняттями в аудиторіях. Зокрема, робота на природі заохочувалася в мистецьких школах таких українських митців-педагогів, як Кириак Костанді, Сергій Світославський.

Методика плернерних студій чи так званих «вакаційних курсів» удосконалення фаху митців-педагогів широко практикувалася в Європі у першій чверті XX століття. Заслуга в популяризації плернерного малярства у Краківській академії мистецтв належить викладачам закладу Владиславу Яроцькому, Фридеріку Паутшу, Казимиру Сіхульському, які із захопленням вивчали та змальовували у своїх творах етнографічно точні жанрові та пейзажні мотиви Гуцульщини. Краківською академією були відкриті спеціалізовані майстерні плернерного малярства у Закопаному, куди приїжджали студенти вдосконалювати свої навички. Згодом це переросло у значно ширше поняття, відоме нині під назвою «Закопанського стилю». Цікаво, що й прикарпатські митці були учасниками таких плернерів, зокрема Денис-Лев Іванцев, який згодом напрочуд мальовничо зображав природу околиць рідного села Делеви і дністровські пагорби, малюючи безпосередньо з природи в імпресіоністичній та неоімпресіоністичній манері.

Плернерна практика стала основоположною складовою навчання у приватних школах Олексі Новаківського у Львові, Адальберта Ерделі та Йосипа Бокшая в Ужгороді і маловідомому сьогодні осередку Кременецького ліцею [9, с. 54]. Так, Новаківський разом з учнями, починаючи з 1926 р., щороку їздив у Карпати, Космач, на студії з природи, що давало матеріали для виставок, які, крім Львова, експонувалися в Коломиї, Станіславі, Стрию, Дрогобичі, Перемишлі, Тернополі, і всюди мали великий успіх [5, с. 209]. У Карпатах молоді митці не тільки малювали, а й вивчали місцевий фольклор, народні звичаї та обряди, брали участь у житті космачан, були на весіллях, співали у церковному хорі, що збагачувало духовний естетичний потенціал, допомагало глибоко збагнути народну автентіку. Карпатські пейзажні мотиви займають значне місце у творчості учнів Новаківського: Михайла Мороза та Григорія Смольського. У малярстві самого Новаківського також багато краєвидів, більша частина яких створена під час плернерних поїздок. Серед інших відзначимо

етюди «Перламутрове небо. Космач», «Хмари», «Перед бурею. Космач». Картини «Казка про Гуцульщину», «Гора Грегіт», «Осмолода», «Гірський потік» є чудовою ілюстрацією натхненної творчої праці та прикладом для наслідування учнями. У полотні «Повінь», зокрема, глибоко відчуті та відтворені роздуми над складною долею горян завдяки особливому колориту, динамічній композиції та майстерному фактурному живопису, що є прикметною рисою стилістичної манери майстра. У цьому творі, як і в багатьох інших, присутня містика, адже мистецтво Новаківського, тамуючи риси експресіонізму, близьке до європейського символізму.

Олена Кульчицька, подорожуючи по Гуцульщині, Бойківщині, Лемківщині, змальовувала тамтешніх жителів, їх національний одяг, пам'ятки архітектури, які згодом експонувала на виставках, глибоко розуміючи значення народної культури. Таким чином досконало вивчила і у свій спосіб сприяла її збереженню.

Метод малювання з натури на відкритому повітрі зустрічається в процесі навчання у таких педагогів, як Валеріан Крицінський (Коломийська гончарна школа), Ярослав Лукавецький (приватна мистецька школа в Коломиї) та Василь Коцький (Станіславська гімназія). Активні спроби організації пленерного навчання відбувалися не тільки в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, а й упроваджувались у систему вищої школи. Показовими є пленерні студії, започатковані на художньому відділенні Інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Перший набір на щойно створену кафедру образотворчого мистецтва при фізико-математичному факультеті тодішнього Івано-Франківського педагогічного інституту відбувся 1981 р., а вже 1982-го студенти, закінчивши перший курс, поїхали на пленерні студії у смт. Ворохту під керівництвом викладача живопису Геннадія Марченка. Під час практики, як згадує колишня студентка, тепер – викладач кафедри образотворчого мистецтва імені Михайла Фіголя – Людмила Маслій, панувала дружня атмосфера, невимушена творча обстановка. Педагоги, сидячи за одним столом разом із студентами під час обіду чи вечері, радо ділилися досвідом, спогадами, а розмови біля спільної ватри сприяли налагодженню творчих контактів, яких інколи важко було досягти під час академічного навчання в аудиторіях. Важливу роль в організації пленерної практики та її впровадження у навчальний процес відіграв український живописець і педагог, заслужений художник України, професор, доктор мистецтвознавства, засновник і завідувач кафедри образотворчого мистецтва Михайло Фіголь. Викладацький склад, очолюваний авторитетним наставником, дбав про можливість пленерного навчання студентів. З цією метою були облаштовані стаціонарні корпуси навчальної бази у смт. Ворохті. Поруч із студентами творив і сам художник, влаштовував перегляди етюдів, відбирав найкращі з них, консультував та давав фахові поради. Прикладом створених майстром краєвидів на пленері є «Дорога в горах», «Село на Гуцульщині», «Весна в Карпатах», «Карпатський мотив», «Ворохта», «Сіножаті в горах», «Криве поле» та ін., мальовані в особливій, епічно-узагальненій манері з яскравим, невибагливо-гармонійним колоритом.

Пізніше на такі студії були запрошені відомі художники, зокрема зі Львова, серед інших – Олесь Фіголь, Зеновій Кецало, мистецтвознавець Михайло Станкевич. Поруч працювали педагоги Борис Щєбряков, Ярослав Соколан, Микола Канюс, згодом – Петро Прокопів, Микола Павлюк, Володимир Сандюк, Богдан Бринський, Богдан Бойчук та інші. У кожного з них знайдеться невеликий творчий доробок, написаний на пленері.

Петро Прокопів, який керував пленерною практикою з 1992 р., створив безліч натурних етюдів околиць Ворохти, серед них: «Красвид з копицями», «Вечоріє», «Зеновій Кецало на пленері у Ворохті», «Осінь казка», «Гуцульська хата», «Осінь у Карпатах», «Потічок з кладкою», «Храм», «Сонячний день», «Зелене мереживо», «Гора Магура». За його словами, студенти, що вперше йдуть малювати на природі, відчувають деяку розгубленість, складність у композиції та колористиці, але вже згодом, тренуючись, вони вдосконалюють свої навички, починають вільніше оперувати кольором й тоном, досягають композиційної та колористичної рівноваги, гармонії, вчать працювати яскравими барвами, очищуючи свою палітру. Суттєво, що керівники практики забезпечують не тільки організаційну допомогу, а й проводять фахові консультації. Показовим у спільних подорожах на етюди викладачів разом із студентами є те, що останні відразу можуть отримати влучні зауваження, професійну допомогу, побачити результат роботи авторитетних педагогів.

Зеновій Кецало, відвідуючи Ворохту на запрошення М. Фіголя працював тут щоліта з 1992 до 2005 років. За цей час ним створені олійні та графічні твори «Чорногора», «Околиці Ворохти»,

«Канатна дорога до П'ятихаток», «Говерла», «Петрос» та інші. Цікаво, що акварельні роботи художник завжди писав у своїй майстерні, на відміну від графічних начерків та олійних етюдів.

Карпати приваблюють і надихають своєю колористикою, епічністю та містикою Володимира Сандюка («Рушниковий храм», «Ворохта на Покрови», «Де спочиває Чорногора», «Ворохта», «Останній зблиск сонця»). Настроєві, вільно компоновані, ефектні барвисті гірські пейзажі – найчисленніші у творчому доробку митця.

Карпатські пейзажі посідають значне місце серед полотен Богдана Бойчука: «На базі Ворохти», «Карпатські мотиви» (триптих), «Стара дорога», «Симфонія літа», «Перелаз», «Гори співають». Свіжі за колоритом акварелі Миколи Павлюка «Ворохтянська церква», «Ворохта»; відзначимо також олійні студії Людмили Маслій: «Кладка», «Ворохтянський мотив».

Церкву Різдва Богородиці у Ворохті, пам'ятку гуцульської сакральної народної архітектури XVII ст. малював чи не кожен студент, перебуваючи на пленері. Серед них найцікавішими є етюди Яреми Стецика, Святослава Владика, Василя Хомина.

Картини, написані у Ворохті, згадані художники неодноразово виставляли на групових та персональних регіональних і всеукраїнських виставках, що знову ж підкреслює та унаочнює результат творчої роботи, а також підтверджує необхідність такого навчання, спрямовує студентів на вивчення і збереження народної національної культури, мистецької спадщини краю.

Отож пленерні студії, що проводяться в Карпатах, є специфічною формою організації навчання, у ході якої майбутні митці вдосконалюють професійну майстерність, розвивають необхідні для художника навички, розширюють світогляд. Пленерна практика є важливим чинником у системі професійної підготовки майбутніх митців, учителів образотворчого мистецтва, а її проведення сприяє всебічному розвитку особистості, націлює на глибоке вивчення та збереження регіональної культури. Карпати продовжують хвилювати та надихати на творчість провідних сучасних івано-франківських художників, підтвердженням чого слугують пленерні роботи викладачів художнього відділення Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

1. Волошин Л. Ярослав Лукавешський : Малярство. Рисунки. Сценографія / Любов Волошин. – Львів-Івано-Франківськ : ЗУКЦ, 2008. – 124 с.
2. Гнатюк М. Школа деревного промислу в Коломії / М. Гнатюк // Галичина. – 1999. – № 3.
3. Коваль І. Михайло Фіголь (спроба наукового та мистецького портрета) / І. Коваль, Ю. Совтус. – Галич : Інформаційно-видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич», 2004. – 122 с.
4. Михайло Фіголь: життя і творчість (на пошанування 80-ї річниці від дня народження) : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ – Галич : ВДВ ЦІТ ПНУ ім. Василя Стефаника, 2007. – Книга перша.
5. Овсійчук В. Олекса Новаківський / В. Овсійчук. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1998. – 320 с.
6. Степовик Д. Скульптор Михайло Черешньовський. Життя і творчість / Д. Степовик. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2000. – 224 с.
7. Чмелик І. Мистецька освіта Станіславщини кінця XIX – першої половини XX століття : [текст] / І. В. Чмелик // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – Вип. 17. – Львів : ЛНАМ, 2006.
8. Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст. : структурування, методологія, художні позиції / Р. Шмагало. – Львів : Українські технології, 2005. – 528 с.
9. Шмагало Р. Вчителі Романа Сельського і мистецько-педагогічні пріоритети Галичини 1910–1920-х рр. XX ст. / Р. Шмагало // Мистецтвознавство '03. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2004.

В статье рассматривается пленэрная практика студентов и преподавателей Института искусств Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника в Карпатах. Автор указывает на необходимость такого обучения, учитывая опыт зарубежных и украинских художественных учебных заведений. Одновременно акцентирует внимание на изучении, сохранении и популяризации местной культуры, народной архитектуры и искусства Карпатского региона через художественные произведения, рисованные непосредственно на пленэре.

Ключевые слова: пленэрная практика, художественное образование, народная культура, архитектурные памятники.

This article discusses the issue of plein air practice of the students and teachers of the Institute of Art of the Precarpathian national university named after Vasyl Stefanyk in the Carpathians. The author points out the need for such training, taking into consideration the experience of foreign and Ukrainian art schools.

At the same time the author focuses on the study, saving and popularity of local culture, folk architecture and art of Carpathian region through artistic works that created from plein air.

Key words: *plein-air practice, art education, popular culture, architectural monuments.*